

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ІНДУСТРІЇ ТУРИЗМУ ЯК СКЛАДОВОЇ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

В статті, на основі вивчення теорії безпеки, запропоновано та обґрунтовано зміст системи безпеки в туризмі, охарактеризовані основні компоненти цієї системи, розглянуто перспективи і вигоди стійкого розвитку туризму з метою забезпечення економічної безпеки приймаючих дестинацій.

Ключові слова: екологічна безпека, економічна безпека, соціальна безпека, система безпеки туризму, стійкий розвиток туризму.

Вступ. Вивчення сфери туризму в аспекті економічної безпеки є важливим питанням розвитку туризму, оскільки туризм чинить як позитивний, так і негативний вплив на людей, економіку і навколишнє середовище. Проте, безпека розвитку туризму як комплексна соціо-еколого-економічна система, що здатна виступити як загроза, так і «точка зростання» для економіки приймаючих дестинацій, не забезпечена комплексом методичних підходів до безпечного розвитку сфери туризму в сучасних умовах. Не розкритими в літературі залишаються основоположні теоретичні аспекти в дослідженні економічної безпеки відносно сфери туризму, не склалося чітких визначень ключових понять і класифікацій окремих явищ.

Постановка проблеми. Неготовність національної туристичної індустрії не тільки планувати ризикові ситуації, але й оперативно реагувати на їх виникнення робить розробку методичних основ підвищення економічної безпеки розвитку туризму в дестинаціях України особливо актуальною в сучасних умовах.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Серед учених, що займаються проблемами безпеки і ризиків в туристичній сфері, слід виділити М.Б. Біржакова, Ю.Ф. Волкова, Н.І. Гараніна, Н.П. Казакова, А.Б. Косолапова, Л.Л. Руденко. Проте, ступінь розробленості галузевих аспектів в стратегії забезпечення національної економічної безпеки, зокрема такого життєво важливого галузевого комплексу як туристсько-рекреаційна сфера, ще відстає від потреб сучасної вітчизняної практики.

Метою статті є формування ефективної системи підвищення економічної безпеки розвитку індустрії туризму в цілому і окремих туристських дестинацій на основі використання підходів і принципів стійкого розвитку туризму.

Досягнення поставленої мети вбачається авторами у вирішенні наступних задач:

- виявити суть і значення економічної безпеки в стратегії розвитку туріндустрії в країні;
- на основі вивчення теорії безпеки запропонувати і обґрунтувати зміст системи безпеки в туризмі, розкрити і охарактеризувати основні компоненти цієї системи, показати значущість економічної складової.

Виклад основного матеріалу дослідження. Безпека туризму є актуальним завданням всіх без виключення учасників туристської діяльності. Кажучи про безпеку туризму, автори виділяють наступні рівні:

- безпека споживачів турпродукту (туристів);

- безпека виробників турпродукту;
- безпека DESTИНАЦІЙ (від туристів, які можуть завдати їй шкоди).

Безумовно, поняття «безпека» багатогранне, що робить неможливим складання переліку всіх складових цього поняття в найбільш загальному випадку. На наш погляд, кажучи про безпеку в туризмі, необхідно виділяти конкретний об'єкт безпеки.

Залежно від масштабів туристської діяльності можна виділити 5 рівнів системи безпеки туристської сфери:

- мега-рівень (міжнародний, міждержавний);
- макро-рівень (державно-галузевий);
- мезо-рівень (регіональний);
- мікро-рівень (оперативно-виробничий);
- нано-рівень (індивідуальний, особовий).

На кожному рівні присутній свій об'єкт безпеки: світ в цілому, держава/галузь, регіон/район, підприємство/організація, людина (турист/працівник індустрії туризму /мешканець міста).

Відповідно до запропонованої системи класифікації об'єктів безпеки в туризмі, доцільно виділити наступні складові економічної безпеки в туризмі:

- економічна безпека країни;
- економічна безпека туристсько-рекреаційного комплексу;
- економічна безпека туристської DESTИНАЦІЙ;
- економічна безпека підприємств сфери туризму;
- економічна безпека особи (туриста, місцевого мешканця).

Проаналізувавши окремі складові безпеки в туризмі, ми прийшли до висновку, що в цілях нашого дослідження необхідно розглядати туризм як складну соціо-еколого-економічну систему, для якої забезпечення економічної безпеки бачиться через побудову всебічної комплексної системи безпеки на різних рівнях. Враховуючи, що сама туристська система є складною, багаторівневою структурою з різноманітним внутрішнім зв'язком, а також частиною складнішої системи, що включає такі елементи, як суспільство, економіку, природне середовище, то й система безпеки туризму є не менш складною системою. У зв'язку з чим, формування ефективної комплексної системи безпеки розвитку сфери туризму бачиться нами як одне з першочергових завдань державної політики у сфері туризму.

Таким чином, туризм розглядається як відкрита система, поділена умовно на три взаємодіючі підсистеми (економічну, природну і соціальну) і направлена на стійкий безпечний розвиток, що й припускає інтеграцію таких компонентів як економічна, екологічна і соціальна безпека.

Розвиток туризму безпосередньо залежить від забезпечення безпеки туристів, від рівня захисту їх життя, здоров'я, майна. Зростаюча кількість і частота однорідних нещасних випадків і подій, що відбуваються у тому числі і з вітчизняними туристами, з різних причин в країні і за кордоном, вказує на відсутність належної і цілеспрямованої роботи в плані забезпечення безпеки туристів. На сучасному етапі відсутня централізована система статистики нещасних випадків та інших подій з туристами. Створення такої системи може з'явитися базисом, відправною крапкою для створення механізму безпеки. При цьому необхідно врахувати, що безпека є головною споживчою властивістю, якою об'єктивно і реально повинна володіти туристська послуга. Інші споживчі її властивості можуть реалізуватися повною мірою тільки у випадку, якщо ця безпека буде гарантована.

Місцеві інформаційні центри, гідни, карти та інші джерела інформації є першим кроком до зменшення відчуття туристами потенційної небезпеки, реально зменшують кількість нещасних випадків, захворювань, злочинів, здійснених відносно туристів.

Разом з тим в турцентрі повинні функціонувати медичні і рятувальні служби, здатні надавати туристам екстрену допомогу. Запобігання злочинності відіграє вирішальну роль для позитивного іміджу будь-якого туристського центру.

Існує декілька способів вирішення проблеми поінформування туристів, до яких можуть запобігати органи місцевої влади, що займаються захистом туристів. Зокрема, створення спеціальних програм з питань забезпечення безпеки туристів; організація багатомовної інформаційної системи в районах, де часто бувають туристи; приведення суспільних вказівників і символіки відповідно до загальноприйнятих міжнародних стандартів; спеціальне навчання співробітників туристських підприємств для роботи з іноземними туристами, що сповідають інші культурні цінності і релігії; демонстрація інформаційного відеоматеріалу на різних мовах через готельну мережу кабельного телебачення.

Класифікація факторів ризику і характеру небезпек, типів нещасних випадків за всіма видами туризму необхідна для розробки системи профілактики. Методами профілактики подій і нещасних випадків відносно об'єктивних небезпек є наступні застережливі заходи: аналіз інформації про вірогідність виникнення небезпечних ситуацій в різних аспектах, наприклад, тимчасовому, географічному; розробка алгоритму поведінки людей і дій у разі виникнення найбільш вірогідних небезпечних ситуацій, відпрацювання цього алгоритму з гідами і туристами. Заходами профілактики для суб'єктивних небезпек являється: детальна розробка туристського маршруту, його графіка і режиму, тактики подорожі, вимог до підготовки туристів, відбір гідів і спорядження, навчання туристів навикам порятунку в найбільш небезпечних ситуаціях.

Одним з шляхів підвищення безпеки туристів є вдосконалення нормативної правової бази в області організації і ведення туристської діяльності. Необхідне комплексне і централізоване узагальнення досвіду з практичного забезпечення безпеки туристської діяльності за різними видами туризму: з досвіду фахівців з турів в гірській місцевості, в гірськолижному туризмі, у водних і підводних видах туризму, в спелеологічному туризмі і далі. Окремо слід узагальнити досвід рятувальних служб МНС України, проаналізувати досвід роботи в області безпеки туризму в Радянському Союзі, в країнах з розвинутою системою туристської індустрії. Результати аналітичної роботи дадуть можливість розробити стандарти безпеки, які враховуватимуть особливості ризиків подорожей за кожним видом туризму і можуть бути покладені в основу розробки законодавства щодо безпеки туризму.

Наступним принциповим напрямом розвитку системи безпеки в туризмі на наш погляд є розробка стандартів безпеки всіх послуг, що входять до складу туру, і особистої безпеки туриста. Разом з цими заходами безпеки туристів необхідно пам'ятати про забезпечення особистої безпеки місцевого населення і обслуговуючого персоналу від можливих протиправних дій самих туристів, а також захист матеріальних, духовних і культурних цінностей туристської дестинації.

Для такої складної соціально-економічної системи, як туризм вирішення питання економічної безпеки насамперед бачиться через стійкий розвиток. Більш того, безпека розвитку туризму і стійкий розвиток туризму ототожнюються один з одним, що на наш погляд є позитивною тенденцією. Стійкий туризм зможе справитися з негативними наслідками розвитку туризму і підсилити його позитивні ефекти. Стійкий розвиток туризму припускає його планування та управління, які забезпечують поліпшення якості життя місцевого населення, захист природного середовища і культурної спадщини.

Сьогодні секрет успіху більшості популярних туристських центрів ґрунтується на чистоті навколишнього середовища, ефективних заходах після її захисту і самобутності місцевої культури, високого рівня організації туристського процесу,

гарантій якості і безпеки. У місцях, що не мають в своєму розпорядженні цього набору якостей, спостерігається падіння рівня обслуговування і спад в обсягах туризму. Перераховані конкурентні переваги можуть стати реальністю для тих туристських дестинацій, які прийняли за основу свого розвитку принципи стійкого розвитку туризму.

В основу стійкого розвитку мають бути закладені такі економічні механізми, які, з одного боку, приводять до ефективного використання природних ресурсів і збереження навколишнього середовища, а з іншого – до задоволення потреб людей і поліпшення якості життя не тільки поколінь, що нині живуть, але і майбутніх.

У туризмі забруднення навколишнього середовища в місцях, призначених для відпочинку, означає втрату найважливіших позитивних якостей туристського продукту і, відповідно, зниження його конкурентоспроможності, а за умови значного перевищення гранично допустимих концентрацій шкідливих речовин, - неможливість його подальшого використання в туристських цілях. Отже, економічні і екологічні проблеми тісно взаємозв'язані.

В цілях стійкого розвитку необхідно запроваджувати нові форми співпраці і партнерства, тому для розвитку туризму слід заручитися підтримкою різних місцевих органів влади, громадських організацій, профспілок, фінансових установ, сімейних, молодіжних, культурних, спортивних і екологічних рухів, а також, природно, фахівців туристської індустрії.

Можна говорити про те, що об'єкт (туристська дестинація, турист та ін.) знаходиться в стані економічної безпеки в тому випадку, коли можливі загрози усунуті, а ризики мінімізовані. Очевидно, що для ефективного запобігання загрозам необхідна оцінка як можливості їх виникнення, так і впливу негативних дій на економічний об'єкт, зокрема, туристсько-рекреаційний комплекс. Ця оцінка може бути отримана на основі аналізу критерію економічної безпеки. Оскільки в даній статі ми дотримуємося думки, що економічна безпека розвитку туризму може досягатися через стійкий розвиток туризму, то і за критерії економічної безпеки пропонуємо вважати показники стійкого розвитку туризму.

Показники стійкого розвитку туризму включають комплекс показників екологічного, соціального або ділового розвитку. З іншого боку, показники можуть бути представлені за категоріями, які відображають їх внесок в політику розвитку туризму або визначення інвестиційних можливостей. В цьому випадку, існують показники процесу розвитку, комерційні або суспільно-політичні. Там, де показники розвитку або соціальні показники завищені, це приводить до порушення рівноваги між показниками навколишнього середовища і соціально-економічними показниками. На практиці всі ці показники можуть принципово використовуватися для оцінки рівня безпеки розвитку туризму, формулювання політики суспільного і туристського розвитку, або для перевірки можливостей вкладень в туристський бізнес.

Розробка системи показників безпеки розвитку туризму в дестинації припускає формування системи моніторингу цих показників. Основними завданнями організації системи моніторингу туристсько-рекреаційного комплексу дестинації в даному випадку є:

- формування первинної інформаційно-аналітичної бази;
- вибір інструментарію, найбільш прийняттого для аналізу даної діяльності.

Пропонована система моніторингу функціонування туристсько-рекреаційної сфери на базі показників стійкого розвитку туризму розглядається нами як головна компонента оцінки прямого і непрямого впливу туристсько-рекреаційного сектора економіки на екологічну і соціальну ситуацію в рамках дестинації, ефективність її соціально-економічного розвитку та визначення перспектив.

Для забезпечення ефективної системи соціо-еколого-економічної безпеки туристських дестинацій вважаємо необхідним кроком формування стратегій стійкого розвитку туризму для дестинацій на основі таких принципів, як визначення меж розвитку туризму, мінімізація ризиків, порівняння стійкості і безпеки допоможуть зробити процес стратегічного планування в туризмі ефективним і обґрунтованим. В результаті успішного здійснення стратегії стійкого туризму регіон повинен отримати розвинений комплекс підприємств туристського кластера, які не тільки забезпечують якісний відпочинок для туристів, але й створюють робочі місця та забезпечують доходами місцеве населення, сприяють розвитку інфраструктури послуг для відвідувачів і місцевого населення, сприяють обопільному навчання і подоланню культурних бар'єрів між туристами і місцевим співтовариством, і останнє, але не менш важливе – зберігають навколишнє природне середовище і запобігають екологічним наслідкам розвитку туризму в дестинації. Таким чином, методика розробки стратегії стійкого розвитку туризму для дестинації, на нашу думку, має включати:

- загальні підходи до планування туристського розвитку на основі принципів стійкого розвитку туризму;
- цілі і завдання розвитку туризму, що корегуються протягом тривалого часу в розрізі досягнутих результатів і обставин, що змінюються;
- оцінку культурних і природних ресурсів, умов навколишнього середовища в дестинації (стан повітря, води і так далі), включаючи нинішній стан і здатність до зміни в майбутньому;
- аналіз туристського потенціалу (в т.ч. етнографічні особливості, народні промисли та ін.) й сучасного стану туристської сфери даної території;
- збір і оцінку даних про відносний внесок туризму в економіку регіону, кількість робочих місць, вплив зовнішніх чинників (тенденції ринку, аналіз конкурентів, зміна навколишніх природних умов, і так далі);
- оцінку пропускну здатності інфраструктури туризму;
- всебічний аналіз економічних, екологічних, соціальних наслідків розвитку туризму для дестинації;
- оцінку існуючих стратегій розвитку туризму і заходів їх здійснення;
- оцінку ефективності спільної роботи всіх зацікавлених сторін (стейкхолдерів) і виявлення перешкоди на шляху до тіснішої співпраці;
- проведення консультацій з місцевим співтовариством за основними положеннями проекту стратегії;
- соціально-економічні показники і оцінку соціально-економічної ефективності реалізації програмних пропозицій з вказівкою орієнтовних потреб в інвестиціях і термінів їх окупності, можливих джерел фінансування, очікуваних доходів і прибутку.

Визначальною особливістю стратегічного планування в рамках концепції стійкого розвитку є участь громадськості в плануванні (принцип партнерства). Основою процесу планування повинні стати інтереси суспільства, що означає необхідність забезпечення максимальної участі місцевої громади в прийнятті рішень з питань планування та розвитку. Важливість забезпечення комплексності усередині системи туризму прямо пропорційно її гармонізації з загальною політикою, планами і моделями розвитку відповідної країни або регіону.

Заходи з підвищення економічної безпеки сфери туризму можуть включати наступне:

- підвищення конкурентоспроможності туристських дестинацій на внутрішньому і міжнародному ринках шляхом: підвищення якості туристських товарів і послуг; поліпшення якості обслуговування та умов праці; створення сприятливого

ділового середовища; розвиток бренд-менеджменту; підвищення рівня безпеки туристів і місцевого населення; формування професійних кадрів у сфері туризму;

- розвиток внутрішнього і в'їзного туризму;
- скорочення сезонності попиту за рахунок: розвитку позасезонних видів туризму (соціального, ділового, лікувального, подієвого); розвиток зимових видів туризму;
- використання в процесі виробництва туристської послуги продуктів і товарів місцевого виробництва;
- стійкий розвиток туризму внаслідок: збереження природної і культурної спадщини; підтримку розвитку співпраці та поліпшення якості життя в умовах активного розвитку туризму; зменшення використання природних ресурсів і виробничих відходів; розвитку якісної екологічної туристської інфраструктури та розробки стандартів безпеки всіх послуг, що входять до складу туру, і особистої безпеки туриста.

Висновки. Ми вважаємо, що для досягнення необхідних умов економічної безпеки розвитку сфери туризму в Україні та ефективного управління дестинацією необхідно створити ефективні управлінські структури, в межах яких різні інтереси всіх зацікавлених сторін могли б перетинатися, сприяючи співпраці і ефективному управлінню. На думку авторів доцільним є створення Координаційної ради із стійкого розвитку туризму, куди б входили представники регіональних і місцевих органів влади, представники індустрії туризму і екологічних організацій, профспілок, а також дослідницьких і освітніх установ. До основних функцій цієї Координаційної ради може входити розробка заходів щодо підвищення безпеки і стійкості розвитку туризму, меж діяльності зацікавлених сторін, реалізація заходів щодо забезпечення особистої безпеки туристів і місцевого населення, участь в керівництві управлінні дестинаціями на місцях, розробка і використання індикаторів стійкості туризму, а також систем моніторингу і контролю.

Таким чином, підвищення ефективності координації діяльності між органами державного регулювання в сфері туризму і органами правопорядку, як на державному, так і на регіональному рівнях являється важливим завданням в процесі побудови ефективної структури управління безпечним розвитком туризму в Україні.

Список використаної літератури:

1. Маринин М.М. Туристские формальности и безопасность в туризме. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 144 с.
2. Биржаков М.Б, Казаков Н.П. Безопасность в туризме. – Изд-во «Герда», 2007. – 208 с.
3. Белоногов А.Г. Методологические подходы к разработке доктрины экономической безопасности сферы туризма: Препринт. – СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2010. – 1,0 п.л.

КОРЖ Н.В., ЗАНОСКО О.В. ФОРМИРОВАНИЕ СИСТЕМЫ БЕЗОПАСНОСТИ ТУРИСТИЧЕСКОЙ ИНДУСТРИИ КАК СОСТАВНОЙ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В УКРАИНЕ

В статье, на основе изучения теории безопасности, предложено и обосновано содержание системы безопасности в туризме, охарактеризованы основные компоненты этой системы, рассмотрены перспективы и выгоды устойчивого

развития туризма с целью обеспечения экономической безопасности принимающих дестинаций.

Ключевые слова: экологическая безопасность, экономическая безопасность, социальная безопасность, система безопасности туризма, устойчивое развитие туризма.

KORZH N.V., ZANOSKO O.V. FORMING A SECURITY TOURISM INDUSTRY AS PART OF SUSTAINABLE TOURISM DEVELOPMENT IN UKRAINE

The article, based on a study of the theory of security offered and justified the content security in tourism, describes the main components of this system, considered the prospects and benefits of sustainable tourism development to provide the economic security of the host destinations.

Keywords: environmental security, economic security, social security, the security system of tourism, sustainable tourism development.